

Bágyoni Szabó István: Elszabadult konténerek*Naplóregény, 1986–89*

Bágyoni Szabó István könyve a költő-író és családja Erdélyből Magyarországra való áttelepülésének krónikája 1986 és 1989 között. Címében a konténer a lakóhely és a foglalkozási hely megváltoztatásának metonimája: aki azelőtt kerékpárral, alkalmanként gépkocsival, távolsági autóbusszal, még országhatáron át is úgy közlekedett vasúton, hogy kézipoggyászban, bőröndben, tasakokban vitte magával az úton szükséges holmiját, az most szállítótartályba csomagolja megvámolt ingóságait, fölszámolja háztartását, és más országban kezd új életet. Ha a konténerek elszabadulnak, akkor tömeges kivándorlásról van szó, egész népréteg kerekedik föl, és hagyja el régi otthonát. Ez történik a romániai magyar értelmiséggel évtizedek óta, egyre növekvő arányokban, fokozódó sebességgel. A trianoni békét követően, majd a második világháború végén embertömegek kényszerültek megváltoztatni lakóhelyüket; amikor ennek az elementális rengésnek az első hullámai lecsillapultak, szembekerült egymással a kisebbségi sors vállalásának, a helyben maradásnak morális parancsa és a Makkai Sándor-féle „nem lehet” sikolya, föltárult a helybenlét és a távozás motívumai közötti ütközés „létparadoxona”. A múlt század (a XX.) utolsó harmadában a romániai magyar írók között megritkultak a helyben kitartás példái, megváltozott az áttelepülés és az áttelepültek megítélése. Élveboncolással fölérő naplójában ezeknek és hasonló kérdéseknek a megértéséhez és újragondolásához kínál kőérdekű adalékokat az *Elszabadult konténerek* szerzője: a példa, az eset egyéni és konkrét, a dilemmák és a tanulságok tágabb érvényűek, tipikusak vagy tipizálhatók.

A kolozsvári író-újságíró és családja élete – az ő szempontjukból aligha lehetne másképp érzéklni és értékelni – 1985-ben zátonyra futott és megfeneklett. Bágyoni Szabó elveszíti a szüleit, apja után édesanyját is; felesége elvetél, régen vágyott gyermekük holtan születik; *A lovak estére hazaérnek* című regényét a cenzúra betiltja. Mindenkinek máskor telik be a pohár, ők ekkor értek a tűrészhatáruk végére. 1986-ban megérlelődik a döntés, az október 23-ai forradalom harmincadik évfordulóján beadják a konzulátuson az áttelepedéshez szükséges iratokat. Attól kezdve Bágyoni Szabó, ha nem is kihagyás nélkül, de hűségesen írja naplójegyzeteit, elutazásuk estéjéig, 1989. június 29-éig. A naplóvezetés gyakran tűnik föl hiábavaló pótcselekvésnek, reménytelen időtöltésnek, elpazarolt munkának; kétséges, hogy átjut-e a határon, szorongató a veszély, hogy megtalálják és megtorolják. Nem nyene szólam, hogy csodával határos módon jutott a kézirat Budapestre, s a dokumentumból mű lett, a bejegyzésből „naplóregény”.

Bármilyen elszánt legyen az Erdélyből áttelepülő magyar, egészen zavartalan nem lehet a lelkiismerete. Bágyoni Szabó és hasonló döntésre jutó barátai megtalálhatják „a bennük kóválygó indoklást: elmegyünk, hogy ITT maradhassunk” – máris lecsap rájuk a felismerés: „Baromság, mintha magyarul lehetne az ilyesmit...” Túlságosan is benne élnek a tradícióban, a hazahívó és megtartó Erdélyben. Kós Károly, Kuncz Aladár mellett Bágyoni Szabó leggyakrabban földijének, annak a Balázs Ferencnek a példájára hivatkozik, aki világkörüli út után tér vissza szülőföldjére, és korai haláláig legendás, már-már mítoszi kisugárzású életet él. Annak is megvan az oka, hogy a nagy elhatározás az '56-ra való em-

lékezés jegyében, azzal összefüggésben születik meg. A történelmi emlékezet szerint Kádár János és Kállay Gyula 1958. február 22–27-ei erdélyi látogatása pecsételi meg beláthatatlan időre az erdélyi magyar kisebbség sorsát. Ez a pártdelegáció „teljes egészében kiszolgáltattott minket, itt élő magyarokat a román nacionalizmus kényének-kedvének. Nemzetárulás volt ez a javából! Enélkül aligha folyamodhattak volna a román pártvezetők az »erdélyi ötvenhatosok« tömeges letartóztatásához, hogy röviddel utána iskoláink, egyetemeink és más kulturális intézményeink tervszerű felszámolásához kezdjenek.”

A napló egyik aspektusa a mindennapi élet taposómalmának érzékeltetése. A megörökítésre váró események már csak a fölfokozott figyelemtől is élesebb megvilágításba kerülnek, mint máskor, lelepleződik a hétköznapi történések abszurditása, a közérzet elviselhetetlensége. „Tegnap összevissza 5 és fél órát álltam sorban.” „A kenyér-, meg a hús-, meg a többi élelmiszerjegy bevezetését nem előzte meg semmilyen referendum.” „Hazaérve látom, valaki járt a lakásomban. Szétnéztek, minden megvan, a kevés pénzünkéből sem hiányzik; csak az írógépet fordították meg, s helyeztek rá egy varrottas párnát.” „Egész délelőttünk villanyáram nélkül telik el.” „Napok óta nincs meleg víz, se fűtés.” „Erre a hónapra nem osztottak disznóhúst, bonokat sem kaptunk.” Kommentár vagy értelmező összefoglalás nélkül kattognak ezek a tényközlő tömondatok, de kimondatlanul is közük van a feszült, robbanni kész atmoszférához, amelyben bármikor kitörhet a sértettség. Egyszer Karcsi bátyámtól indul el a kellemetlenség, máskor a feltálatlan palacsinta miatt támad a házastársak között szótlanságba dermedő harag. „Nem bírjuk a gyűrődést? Az életbevágóan fontos dolgok árnyékában már csak a jelentéktelen dolgokra tudunk figyelni?” A tehetetlenség, a tartós rosszkedv és frusztráció kártékony pótcselekvésekben, látható külső ok nélküli betegségekben, önpusztításban, öngyilkosságban kerül a felszínre. „Telefónálják az *Igaz Szótól*, hogy a székely körvasúton az éjszaka a kerekék alá esett Sütő István költő. Az alkohol tette volna? Vagy inkább az, ami ivásra, önpusztításra viszi rá az épkézláb elméket.”

És a bürokrácia útvesztője, a hétről hétre, hónapról hónapra, évről évre húzódo ügyintézés! Beadványok a konzulátoson, várakozás a magyar válasza, a felülvizsgálati kérelem többszöri újrafogalmazása, végtelen s legtöbbször haszontalan sorban állások a hivatalban. A dolog morbid humorához tartozik, hogy magyarországi útlevelhez leginkább csak a közvetlen rokonok halálát és temetését „hitelesen” igazoló sürgöny birtokában juthat a román állampolgár. Bágyoni Szabóék is rákényszerülnek, hogy táviratilag hívassák magukat Pali bátyjuk temetésére. „Borzalom, de el kell követnünk ezt az... élve-eltemetést. Majd megmagyarázok a szegény »póru-l-jártnak«, csak éljük túl.” Az áttelepedőknek „már külön szótárunk van”; „lepedőnek” nevezik például azt a meghatározott célú, különleges méretű formanyomtatványt, amelyet az útlevelesztály parancsnokával folytatott előzetes megbeszélés után lehet megkapni. A levelezés gyakran inkább nyílt lapon folyik, mint borítékolt levélben (így több az esély, hogy a küldemény célba ér), de az eredmény olyan homályos virágnyelv, hogy ember legyen a talpán, aki kihüvelyezi az üzenet tartalmát. „A betegség következtében előállt anomáliára felírtuk a receptet. Az orvos azt mondta, hogy ennek a betegségnek egyik legfontosabb gyógymódja a türelem, mert lehet, hogy az egy receptre kapható orvosság nem elég a gyógyuláshoz, és akkor többször ismételni kell!” A rejtjelezés pedig fölösleges: a hivatal mindent tud az ügyfeleiről, s ha szitkozódna is olykor, nem érdekük a magyarok visszatartása; de ami nekik rutinszerű, kedélyes időhúzás, az a kiutazni akarónak „nyomasztó bizonytalanság”, és megalázóan emlékezteti „a mi bűdös, kisebbségünkbe egyre végzetesebben süppedő helyzetünkre”.

Folyamatos helyszíni beszámolót olvasunk a naplónak az *Utunk* szerkesztőségéről, a lapszámok előkészítéséről és értékeléséről, az évkönyvek összeállításáról, még az ismétlő-

dő papírhányról is. Nagyszerű elmék gyűltek itt össze, ha nem is mind egyidőben. Előzőleg már kivált közülük Tamás Gáspár Miklós, Csiki László, Banner Zoltán, Bodor Ádám, Kenéz Ferenc, Kocsis István, a képzőművész Árkossy István – amikor sorba veszi őket, Bágyoni Szabó már önmagát is „az elment emberkék” közé számítja. De ott van még a főszerkesztő Létay Lajoson kívül Marosi Péter, Szilágyi István, Lászlóffy Aladár, Király László, a tartalék jelöltek között Cseke Péter, Zágoni Attila, Forré László és mások. „Belecsavarodik a lelkem, ha jól átgondolom: 13 év nem fityfiritty egy nagyszerű csapatban... irodalmi műhelyben.” Ezt a büszkeséget az sem csökkenti, hogy a bizalmatlanság, a titkolózás, a köznapi érdekellentétek és súrlódások, az alkotói érzékenység vélt vagy valós sérelmei közepette viták, veszekedések lobbantak a társaságban, csoportokban vagy kettesben, szemtől szembe. Mint ahogy azért sem a kényszerhelyzetbe alázott félnek kell szégyenkeznie, hogy remekművek szerzői a személyes és kollektív túlélés érdekében méltatlan feladatokat, politikai előírásokat kényszerültek teljesíteni. Egy elementáris kitérés a „közelgő ünnep”, a csak neve kezdőbetűjével jelzett Ceaușescu valamelyik születésnapját köszöntő szám előmunkálataikor: „Megáll az ember agya: olyan neveknek, mint Lászlóffy Aladár, Szilágyi Pista, Király Laci és a szárszói múltjával a nagyok generációjához tartozó Marosi Péternek is egy susztercár születésnapjára kell összeharócsolnia! Nem megalázó? Itt, Kolozsváron, az Úr 1986. esztendejében? [...] Istenen kívül ugyan ki fog tudni erre a kérdéssünkre válaszolni?!”

A nyolcvanas években a magyar értelmiséget a határon innen és túl közlelő érintette „a kádári kultúrpolitika és az 56-hoz ragaszkodó Magyar Írószövetség szembefeszülése”. Bágyoni Szabó aprólékos figyelemmel követi nyomon az eseményeket: a romániai magyarságot különösen felháborító Lánchránjan-ügy fejleményeit, a *Mozgó Világ* és a *Tiszatáj* főszerkesztőjének botrányos elmozdítása, Csoóri Sándor és Nagy Gáspár elhallgattatása, majd visszakerülésüket az Írószövetség választmányába. Egészséges ösztönnel ítéli meg az Írószövetségből való kilépések „aggasztó híreit”: „egy íróegyház a maga kilépésével űrt hagyhat maga után, de kétségeket ne hagyjon! Nos, a kétségek maradtak! Mert hát mi lesz azzal az Írószövetséggel, pláne magyarral, amelyik azonosult 56-tal, generálta és védte az 56-os gondolatokat, a nemzet felszusszanásának és önépítésének gondolatát, ami nélkül a magyar társadalom hjájával volna ama »lángoszlopnak«, amit nem is olyan régen, nemzet és egyed kapcsán, ezeken az oldalakon messzire hordó eszménynek tituláltunk”. 1956 ügyét és az erdélyi magyarság érdekét szétválaszthatatlannak tudja, ez dönti el, kivel tart az Írószövetség meghasonlásakor. Szívügye, hogy a Magyarországra települő erdélyi írók minél zökkenőmentesebben illeszkedjenek bele új hazájuk szellemi életébe. Figyelemmel kíséri valamennyiük sorsát, de különösen nemzedéktársaiért, Köntös-Szabó Zoltánét és Csiki Lászlóét...

Az idősebb pályatársak közül a legbizalmasabb és legzavartalanabb kapcsolat Erdélyben Lászlóffy Aladárhoz, Magyarországon Ilia Mihályhoz és Fodor Andrásához fűzi. Rögzíti megismerkedésük történetét, az erdélyi irodalom érdekében tett közszereplésükön kívül egészségi, családi híreik is érdeklik. Lászlóffy Aladárral a szülőföldjük is közös; folklorisztikai kuriozitás az a helyi és családi legendás hagyomány, amelyet a Balázs Ferenc-Lászlóffy Aladár kettős *Utunk*-szám megálmodása juttat eszébe „az éppen elmenő és éppen születő két aranyosszéki, de európai nagyságról”: „Nem fölösleges megjegyeznem, hogy Aladár apai nagyapja, aki Torda becsben álló polgára volt, fennen hangoztatta hitét, miszerint az elmenő lélek, főleg az arra érdemes lélek, ha újrászületik, visszatér egy másik testben. Így »magától értetődő« volt, hogy az 1937. május 18-án világra jutott unokára, mármint Aladár, csakis egy az idő tájt eltávozott léleknek, szellemnek kellett a maga lelkét-szellemét testálnia. És ez ki lehetett volna más, mint a négy nap múlva, május 22-én eltávozó Ba-

lázs Ferenc mészkei lelkész.” Lászlóffyék végzős évfolyam adja át a stafétabotot Bágyoni Szabóéknak a kolozsvári egyetemen; Vásárhelyi Gézával együtt szerepel a nevük a tordai Jósika Miklós Kör alapítói és törzstagjai között; tekintélyével és felelős szavával állt ki a fiatalabb írótlárs mellett, amikor egy rosszul időzített és túlzó kritika írói pályája kibontakozását fenyegette. A találkozások, beszélgetések, születésnapok rajzából a kötet egyik legszebb portréja alakul ki, megerősítve a Lászlóffy Aladárról szóló más emlékezések hiteletét (köztük Széles Klára nemrégien megjelent „szubjektív nemzedéktörténetét”). – Az Ilia Mihályról szóló naplójegyzések egyebek között Bágyoni Szabó barátkozó hűségének azt a tulajdonságát emelik ki, hogy független a napi érdekek befolyásától; a *Tiszatáj* legendás szerkesztője – köszönhetően a késő kádári irodalompolitika korifeusainak – a nyolcvanas évek második felében már nincs abban a helyzetben, hogy a határainkon túl élő magyar írók iránti figyelmét és szolidaritását aktív szerkesztőként tanúsítsa. Bágyoni Szabó ekkor is ugyanúgy gondol rá, mint mielőtt munkáját lehetetlenné tették; a felfedező gesztus emléken kívül hálásan emlegeti a „névadás” történetét is: „Miska először három, majd még három versemet elfogadta volt, de arra kért, válasszak egy írói előnevet, például a Tordait, mert az Anyaországban rengeteg a Szabó István, Dunát lehet velük rekeszteni. [...] szülőfalum, Bágyon jogos érzékenységre hivatkozván nem a Tordai, hanem a Bágyoni Szabó Istvánt választottam. Nos, a *Tiszatáj* szerkesztésében hatalmi szóra bekövetkezett változások miatt a verseim nem jelentek meg, DE: maradt a »keresztelőm«.”

Fodor Andrásékkal (Deim Pállal, Tornai Józseffel) egy Magyarországon élő névrokonuk révén ismerkedtek meg közelebről. Fodor, ahol csak lehet, afféle szürke eminensdiásként támogatta az erdélyi származású írók magyarországi ügyeit. Csiki Lászlóval összefogva erősíti az erdélyiek pozícióját az Írószövetségben; ahol csak lehet, közbenjár és előmozdítja Bágyoni Szabó áttepedési és publikációs terveit. Leveleit (melyekből szemelvényeket is olvashatunk a kötetben) rendszerességükön és a higgadt tájékoztatáson kívül azért is fogadják megfagott örömmel, mert nemcsak az írótlárs ügyes-bajos dolgai érdeklik, hanem a család gyarapodása, a születendő gyermek is. „A legutóbbi lapotok sorai végtelenül meghatottak bennünket: Nálunk a romlott magyar közbeszéd szerint azt mondanák: Vera terhes..., várandós..., állapotos..., gyereket vár... Pista azt írta áldott állapotban van. Hát legyen is áldott ez az állapot.”

Nem különül el látványosan az időrendben sorjázó események és reflexiók tömbjétől, de jól megkülönböztethető réteget alkot a naplóban a történeti magyarázatok, a politikai – divatos szóval élve politológiai eszmefuttatások füzére. Ha jól meggondoljuk, ezek is a napi aktualitásokból nőnek ki: olyan elme termékei, amely teljes intenzitással, már-már rögeszmeszerű kizárólagossággal a nemzeti, a nemzetségi, a kisebbségi lét és tudat kérdései felé fordul, amelyben minden asszociáció, minden gondolatfutam egyetlen központi probléma körül kering. Ezt az aspektusát szem előtt tartva az *Elszabadult konténer*ek olyan alcímet is kaphatna, mint: kritikai gondolatok az elvakult nacionalizmusról. A kifejezés formája és műfaja az esszé. Erről a műfajról és XX. századi magyar mestereiről rajongó bekezdéseket olvashatunk a kötetben, ezekből idézve a Bágyoni Szabó szemé előtt lebegő szemléleti és stílári példaképeket, a vonzások és választások irányát is jellemezhetjük. „Robert Graves után most Cs. Szabó esszéit böngészem nagy-nagy élvezettel. Sokáig csak távolról figyeltem ezt a műfajt. Most már biztosan állíthatom, hogy az esszé a leggyönyörűbb műfaj, a műfajok királynője vagy azok (mármint a királynők) szoknyája [...]. Akinek van türelme és »indíttatása« ezeket végighámozni, türelemmel kibontani, az elé a világ addig el nem ért csodái tárulkoznak! – Az esszéíráshoz nélkülözhetetlen »felülről látás«, alapos tájékozottság és műveltség mellett Cs. Szabó előnye az, hogy a legmesszebbmenőkig ki tudja aknázni hatalmas mozgásszabadságát – a szellemi mellett a földrajzi is. Hol

Rómából, hol Londonból figyelni a reneszánsz műremekeket nem kis dolog.” Fülep Lajos és Németh László értekező prózáját is jellemezve ehhez az összegezéshez érkezük: „a XX. század magyar esszék a tetrálisának 6–7, hiányozhatatlan tartópillérei közt ők is feltétlenül ott vannak, Babits Mihály, Illyés Gyula, Sütő András, Csoóri Sándor, Lászlóffy Aladár társaságában. Együtt szövik számunkra kultúránk csodaszőnyegét, ami nélkül földhöz ragadna még a pillantásunk is.” A felsorolásból kiderül, hogy a napló esszéírásaiban a szerző figyelme a katedrális tartópillérei közül leginkább „a magyarság sorskérdései” közt eligazodni segítő hagyományokra koncentrálódik; csak néhányat emelhetek most ki a lankadatlan figyelem célpontjai közül.

Méliusz József „mondókáját” idézve és vele vitatkozva leszámol mindenféle ábránddal a romániai szocializmus demokratizálhatóságával kapcsolatban; tömör érvelést mindenekelőtt a frappáns történelmi analógiák teszik meggyőzővé: „Ha majd győzni fog vitánkban – idézi Méliuszt – az etikai érzék, ha győz a nem illúziós, nem pecsovic, de realista nemzetiségi önszemlélet, akkor igazolódhatik a romániai magyar irodalmi életben egy történelmi emberi tovább- és átalakító tény... nevezetesen a szocializmus demokratizálhatósága.” Eddig a Méliusz-citátum; következik a Bágyoni Szabó lesújtó kommentár: „Álmok szalmája. Csépelheti a szerencsétlen kisebbségi író ember. [...] Igen: ha majd győzni fog... az etikai érzék... Milyen etika? Ahol az erkölcs, a humánus és az a jó »etnikai« érzék hiányzik, ott üres duma etikáról beszélni. Először magyarnak kellene maradnunk, aztán esztétikába kapaszkodó íróembernek, majd ezt követően jöhetne a »szocializmus demokratizálódásában« reménykedők ádventje.” A letaglózó ellenpéldák Nagy Imre hitegetése és halála, Sztálin álszent, templomot nyitogató „humanizmusa” a II. világháború végső csatái előtt és Ceaușescu újabb gattetei „a demokratizálás leple alatt”.

Tartósan foglalkoztatja, mert megnyugtató választ nehezen talál rá, „az egyed és a nemzet rejtett, de meghatározott kapcsolata”; tézise szerint „egy kis nép húsába ágyazottan tudja, hogy messzire-hordó eszmények nélkül saját élete rövidül meg – s mindez az egyedekben realizálódik”. „Kiválni a nemzetestből” csak „a saját útjukban bízó emberek-egyedek »megoldása«”, de „erkölcsileg elfogadhatatlan, [...] és Isten ellen való volna”. Bretter György egyik esszéjére hivatkozva a „szellemi torony” nélkül maradt erdélyi magyarságról azt gondolja, hogy „lelki-erkölcsi átrendeződés” helyett „egyfajta szociális átrendeződésbe” vitték bele; csodák csodájára ez a nép „összezsugorított állapotában is él”, bár a Duna-medencében élő többi nép mindent megtett azért, hogy barbár magyarrá süllyessze. A hagyományos tragikus magyarság képletéből az különbözteti meg Bágyoni Szabó látéletét, hogy méltóságteljesen és meggyőzően hivatkozik 1956-ra: „Nyugat újra elhagyott, Kelet ismét eltaposott.” A nemzeti önkritika fájdalmas felismeréseit a román értelmiségi mentalitás megalapozott kritikája egészíti ki és ellenpontozza gondolkodásában. „Őbelőlük hiányzik az európai polgár, látszik, hogy kihagyták – vagy kikerültek – a felvilágosodást; mibenünk pedig az a valami nincs már meg (vagy útközben kihullajtottunk lelkünkéből, mint gyermekeit székely népballadánkban az aranyat hajhászó Budai Ilona?), ami nélkülözhetetlen erő, egyedek közti építőanyag, egységet és egészséget generáló szellemiség volt jobb napjainkban; ami megvolt, ami bennünk lappangott, ami evidencia volt Tinóditól és Balasitól errefelé Kölcseyig és Széchenyiig, de amit Ady (és előtte már Kemény Zsigmond is) már csak darabjaiban vélt felfedezhetőnek... S itt már a gondolatmenet lezárásának a küszöbén vagyunk, a következmények levonása előtt. Szembe kell nézni a tényekkel: „Mi »már« az egyedek szintjére süllyedtünk. Teszi (s veszi) ki-ki a magáét, húzunk erre, húzunk arra, mint rossz lovak, s közben csattannak a korbácsok jobbról is, balról is.” De a feladat adva van, s „az a bizonyos égre tartható, lélek-tiszta és romlatlanul szent messze hordó eszmény. [...] Ez egyes-egyedül 1956 üzenete lehet, ezt a történelmi szimbólumun-

kat kell MEGFOGALMAZNIA az »egyednek« – írónak, szobrásznak, művésznek, tudós-
nak, pedagógusnak és lelkipásztornak egyaránt! –, kibontani, szirmaira hántani e csuda-vi-
rágot..., amíg szóvirággá nem silányítják viaskodó pártszószékeken.”

A mégis megfogalmazható válasz és megoldás tehát önkritikával párosul, és az „ahogy
lehet” Erdélyben oly ismerős, sztoikus önmérsékletre intő visszafogott pátoszával hangzik
el. Más esszéisztikus betétek úgy kapcsolódnak ehhez a középponti és magaslati eszméhez,
mint történeti előzmények és adalékok. Fényükben a megszokottnál erősebb megvilágítás-
ban látjuk azokat az eddig sem ismeretlen tényeket, amelyek a román nacionalizmus
moszkvai (egykor indíttatású) sugalmazásait és támogatását bizonyítják, vagy az egykori an-
tant külpolitikai románbarát és magyarelles el fogultságot tüntetik föl. Politikátörténeti-
leg tanulságosak – mert mai fejleményeket előlegeznek és magyaráznak – az olyan szink-
ron metszetek, mint például amelyik a Monarchia nemzetiségi kérdésekben tanúsított
„demokratizmusát” a „román ellenzék” eltökélt magyarelles propagandájával és a magya-
rokhoz közelítő románok kiközösítésével állítja szembe. Bágyoni Szabó jól ismeri azoknak
a korszakoknak és gondolkodóknak a mentalitástörténeti hagyományait, amelyek vagy akik
„bölc és eszes kiegyensúlyozást” javasoltak az Erdélyben együtt élő nemzeteknek, vallá-
soknak és társadalmi osztályoknak. Amikor a naplóregényt írta, lehetetlennek látta ezeknek
a bölc és humánus eszményeknek a valóra váltását. Nem mintha nem vette volna észre
a tárgyilagos vagy magyarbarát románok felénk nyújtott kezét, szolidáris gesztusait – em-
lékezetes lapokon örökíti meg a Ceaușescu-diktatúrát megvető, a dákö-román kontinuitás-
elméletet öntudatosan bíráló Teohar Mihadas alakját, és Liviu Romanét, aki búcsúzásor
románként kér bocsánatot a kitelepülni kényszerülő erdélyi magyaroktól. De ők eltörpülő
kisebbségben vannak ebben „a saját történelmi értékei alá süllyedt világban – amely képes
megtúrni a hazugságot, a szellem ellenében gerjesztett nyers erőt, az embertelenséget”.
Márpedig a könyv legfontosabb célzata, alapeszméje: vádirat a mélyre süllyedt világ ellen.

De a „regény” még nem ért véget; 1988. július elsején új fejezet kezdődik: megszületik
a várva várt fiúgyermek. A kivándorlás terve mindvégig összeforrt a családépítés program-
jával, a kettő együtt alkotja Bágyoni Szabó – kitartással és szerencsével megvalósított –
élettervet. A magzat „terve”, elképzelt, majd valóságos csíraléte úgy lappangott a napló
háttérében, mint Éva gyermeke *Az ember tragédiája* álomszíneiben. Hátra- és előre utalá-
sok figyelmeztettek potenciális megjelenésére. A baljós előzményre már utaltunk; nem
érezzük erőszakolt, átpolitizált magyarázatnak, hogy „a magyarelles hangulat az anya-
méhbe is belevág, sért és öl”. Amikor apaként képzei el a jövőt, Bágyoni Szabó az egyik
legemberibb kapcsolat kibontakozását és az önátadó, önzetlen szülői szeretet modelljét ve-
títi előre: „Ha családban gondolkodunk, ezért is lesz isteni ajándék a Gyermekek. Ott lehet,
ott nyüzsgöhet, ott próbálgathatja az anyanyelvét a lelked mellett, a Te FOLYTATÁSOD-
KÉNT. És nem azért hogy a Te szülői önzéstől terhelt elképzeléseidet (a meg nem oldot-
takat) megvalósítsa, hanem azért, hogy a saját elképzeléseit legyen képes majd megvalósí-
tani. (Amiért mellette kell állnod! S mihelyt bizonyossággá válik, hogy a gyermek utáni
több évtizedes vágyakozás végre betelhet, egyszerre az egész közérzetük megváltozik,
mintha egy csapásra minden gondjuk megoldódnék. Vezető budapesti politikus szájából
hangzik el a biztatás: *„magyarágukban sértettek ki másbhoz fordulhatnánk, mint a Magyar
Népköztársasághoz. Vége szakad a költözés útjában álló adminisztratív akadályoknak: a lakásce-
rét jóvábagyták, és körülbelül három hét múlva már az iratok birtokában, el is kezdetjük a költö-
zést.”* Költői hasonlat érzékelteti a kedvező hír utáni néma boldogságot, feltörő hiányos
mondatok, szóismétlések az alig hihető öröm lélekállapotát: „Mint két nyírfaág borultunk
egymásra.” „Olyan valószerűtlen minden. Istenem, milyen valószerűtlen. Csak el ne örömkö-
djük.” A feljegyzések között megritkulnak az aggasztó és kedvet szegő hírek, a bizakodó

lélek szándékolatlanul is inkább a derű alkalmait keresi. A konzulátuson ajándécsomaggal kedveskednek, a házukba költözött oltyán család mamája virággal és narancssal üdvözlí az Újszülöttet. „A Gondviselés vetette ránk ismét a tekintetét.”

A szabadulás a pokoli, lélekromboló romániai viszonyok közül és a privát megkönynyebbulás a gyermekáldás révén a szó legszorosabb értelmében történelmi változások háttere előtt következik be. A „naplóregény” szerkezetét maga az élet körvonalazza: 1989. március 15-e híreit hallva a családfő hitelesen jelentheti feleségének és gyermekének, hogy „egyik forradalomtól a másik forradalomig élünk”. A felgyorsult politikai események arra kényszerítik a krónikást, hogy azokat az adatokat, amelyeknek naponkénti rögzítésére nem maradt ideje és ereje, montázszerű blokkokba szerkessze-tömörítse össze; epikus fogásként alkalmas erre az apósával folytatott „mezei politizálás” összefoglalása, a történetek rekapitulációja a hetekig-hónapokig a szüléssel és a kis Dáviddal elfoglalt Vera számára, és egy Budapestről érkező kazetta levetítése („hírfoszlányok a magyar és nemzetközi tévécsatornákról”), amelyen „minden rajta van”: „megalakul az ellenzékiek kerek asztala”, „elrendelik Nagy Imre és társai jeltelenül eltemetett holttestének kihangolását”, „valamennyi tisztségétől megfosztják Kádár Jánost”, „vasfüggönybontás az osztrák-magyar határon”. Kivehető vonásokat ölt annak az Anyaországnak az arculata, amely az áttelepülőket fogadja majd: „ÁTMENETI Magyarországra fogunk megérkezni.” Bágyoni Szabó Kádár halála napján fejezi be a napló utószavát, Caușescunak is csak hónapjai vannak hátra dicstelen haláláig. A kézirat mégsem a „meghalt a cselszövő” ujjongásával zárul, utolsó mondatai indokolt kérdőjelekkel fejeződnek be: „Elindultunk önmagunk felé – Európában? Vajon mit fogunk majd évek múlva elmesélni ezekről az évekről ennek a Csöppségnek?” – Im már másfél-két évtizeddel öregebben és az egykori eufóriát korántsem mindenestől igazoló tapasztalatok birtokában illúziótlanabban szemléljük Bágyoni Szabóék választásának és sorsfordulatának perspektíváit a rendszerváltoztató Magyarországon. A közben elmúlt idő történelmi dokumentummá változtatta a naplóregényt; de ma is tiszta szívből örülhetünk annak, hogy volt a magyar történelemben, a mi magunk életében olyan ritka pillanat, amikor egybeesett az egyén sikertörténete és a közösség ünnepe, a nemzetben és családban gondolkodás hűsége nem büntetésben részesült, hanem elnyerte az erőfeszítés jutalmát. Ezért üdvözljük Bágyoni Szabó István könyve megjelenését, és méltányoljuk a szorongattatások hiteles megörökítését éppúgy, mint a szabadulás eseményrajzának meggyőző pátosát. ❖

A Hitel novemberi számának szerzői

Ablonczy László (1945) Budapest

Baranyai Norbert (1978)

Debrecen

Bene Éva Budapest

Buda Ferenc (1936) Tiszakécske

Csoóri Sándor (1930) Üröm

Csűrös Miklós (1944) Budapest

Döbrentei Kornél (1946)

Budapest

Dinescu, Mircea (1950) Bukarest

Ferencz István (1944) Budapest

Görömbei András (1945)

Debrecen

Kodolányi Gyula (1942) Budapest

Kurucz Gyula (1944) Budapest

Lázár Fruzsina (1973) Budapest

Máriás József (1940)

Nyíregyháza

Maros Miklós (1953) Kecskemét

Papp Endre (1967) Budapest

Rott József (1964) Magyarereggy

Sütő András († 2006)

Szalontai Judit (1979) Debrecen

Szöllösi Zoltán (1945) Budapest

Támás Attila (1930) Debrecen

Vasadi Péter (1926) Budapest

Vigh Károly (1918) Budapest